

života, dal směr všem jeho složkám. Obětoval všecko, svůj prospěch v prach zašlapal, do krajinosti se dovezl zapříti, kde šlo o prospěch národa.

Aby vrátil zemi mír a řád, souhlasil s volbou polského Jagiella za českého krále, třeba vlastní bratří stáli proti němu. Pro dobro lidu přijal i dobrodružného Korybuta, třeba se dočkal od něho nejhoršího nevděku. Ustoupil mu, čekal — teprve v největší tísni sám zasáhl silnou rukou, když reakce ohrožovala jeho dílo.

Dovedl odpouštěti, nebažil po krvi, ale nikdy nezapomněl křivdy, kterou způsobil nepřítel národu. Němci, Zikmund ani přívřezenci Říma ne našli milosti v jeho očích, ničil zlo od kořene.

A tento veliký genius myšlenky i činu, ojedinělý zjev české revoluce, získal obdiv i pro svou přímou životní linii, od níž nikdy neustoupil. Usiloval o ideové sjednocení domácí strany konzervativní i revoluční. Když nenašel ochoty, zasáhl silnou rukou a vypověděl Praze boj na život a na smrt. Prohlásil, že by byl spokojen, kdyby zůstalo v Čechách třeba jen tři sta poctivých lidí.

Pobil Pražany krvavě u Malešova a obrátil se na město. Ale národní idea zvítězila, nejsilnější syn přijal město na milost a obrátil se proti jedinému společnému nepříteli Římu, s nímž nechtěl nikdy vyrovnaní, třeba i radikální Táboři projevili ochotu. V tomto směru zůstal velikým a nesmiřitelným do konce.

Mnohokrát se zklamal ve své velkodušnosti,

ale vždycky jeho kroky řídila jen láska k zemi a k lidu, z poroby a ponížení vedl národ k slavnému zítřku.

Svým příkladem strhoval, ve jménu Páně k vítězství vedl boží bojovníky Jan Žižka, bratr věrný.

X.

Vojenský řád Žižkův a Hodětínský.

Kulturní moment hnutí malého národa, který nutnou válku k dosažení velkých cílů vedl v době kruté středověké surovosti lidský a ušlechtilé, není dosud doceněn. Vojenský řád Žižkův, vydaný roku 1423, podává jasné důkazy o šlechetných zásadách humanity. Uvádíme jej doslovňě:

— My Jan Žižka z Kalicha, Jan Roháč z Duhé, Aleš z Ryzemberka a z Vřeštova, Jan z Potštáina na Žampachu, Boček z Kunštátu a odjinud z Jevišovic, Bartoš a Bernart bratří z Valečova, Bartoš, Jan, Martin bratří z Vysoké; my purkmistři a konšelové i všecky obce města Hradce nad Labem a Čáslavi; my Beneš z Mokrovús, Jaroslav z Kalicha, Václav Horyna z Honbic, Křišťan z Žernosek, Frencl z Litožnic, Jíra z Řečice, Jan z Studené; a my purkmistr a konšelé i všecka obec Jaroměře; my Zdislav Zeman, Vavřinec Polák z Paňova, Bla-

žek z Kralup, Jakub z Březové, Petřík Kralovec z Příbramě, Jan z Domažlic, Jan z Tehova, Martin z Borovnice, Havel Orebský; a my purkmistr a konšelé i všecka obec města Dvora; a my Chústník z Košova, Ondřej z Studené, Šárka z Slaného, Kříž setník, Beneš setník, Mikát Brada Odraný, Aleš z Hostačova, Polévka z Hoštka, Mikuláš Orebský, Veta z Chlumčan, Litobor z Trubče, Linhart z Slez, Beneš z Horošovic, Jan Baštín, Mařík Velek Šeňk, Jíra Roh, Mikuláš Brada, hejtmané, páni, rytíři, panoše, purkmistři, konšelé i všecky obce panské, rytířské, panošské, městské, žádných nevymíňujíce ani vymlúvajíce; my všichni svrchu psaní ke všem i všech prosíme, řádně napomínajíce, přikazujeme i chceme tomu, aby řádné poslušenství bylo; nebo skrze neposlušenství a neřádné výtržky veliké škody jsme brávali na bratřích i na statcích, a hanbu často od nepřátele božího a našich trpěli. Již s pomocí boží a vaší i všech věrných míníce se toho vystříci těmito obyčeji:

1. Nejprve, když bychom chtěli vytrhnouti z města kterého, neboli kde se hnúti chtěli z města, kdež bychom polem leželi, aby nižádný napřed nejezdil k městu, ani šel, aniž se vezl, sobě místa aneb hospody zastávat, aniž se kde polem klad bez dopuštění a rozkázání města jmenovaného od jmenovaných starších hejtmanův, kteří na

to a k tomu vydání a jmenováni budú. A jestliže by se kdo jinde položil a vytrhl neboli postavil bez rozkázání těch starších, chtěli bychom pomstít a popravit nad ním i nad takovým, i k jeho statku i k jeho hrdlu, jakožto k neposlušným, buď kdož bud, kteréhožkoli rádu, žádných osob nevyjímajíce.

2. A kdyžby se chtěli hnúti z toho místa, kdežby polem leželi, s dopuštěním a rozkázáním těch starších jmenovaných aby vytrhli do pole, kdežby místo podobné a hodné bylo k tomu, a tu sebe zčekali, aby se všecko vojsko hnulo z stanoviště.

3. A žádný aby nezapaloval bud, ani kde jinde pánil, kde bychme tálí nebo leželi, jedno ti, ježto k tomu vydání a ustanovení budú, a to pod velikú pokutú aby toho žádní jiní nečinili.

4. Potom než by se z místa hnuli, prvé nežby které věci činili a rozkázali, aby se nejprv pánu bohu modlili, kleknúc a padnúc před tělem božím a před tváří boží, když vytržení bude z vojska nebo z města, aby pán buoh všemohúcí ráčil svú pomoc dátí, a tu při svú svatú provésti k své svaté chvále a k rozmnožení toho dobrého a věrným k spasení a ku pomoci.

5. Pak potom aby lidi šikovali nebo zřídili, každú rotu pod své korúhve, heslo aby bylo povědino, a potom aby se ihned hnuli a tak tálí, která napřed rota bude šikována

ten den pod svými korúhvemi a jiní aby se v ně nemísili, ani jim překáželi, ani se kam odtrhali; jakož komu kde a jakž které roty nebo korúhve sešikovány budú, aby tak táhli v svém šiku a pohromadě, jedni k druhým se nemísejíce, a to opatrně, napřed i nazad i na stranách vojska ostříhajíce i sami sebe, jakož komu kde od starších poručeno bude.

6. A jestliže by buoh neuchoval, žeby který škodu vzeli skrze jich neopatrnosti a zmeškání které, neb těch hejtmanuov, u vojště, neboli na vartách, nebo na poli, neb v strázech, kdež jim poručeno bude a svěřeno od starších a od obcí: žádných osob nevymíňujíce, mínit i chtí nad nimi hejtmané i všecky obce k nim toho zříti i jim k hrdlům popraviti i k statkuom a pomstítí, bud' kníže, pán, nebo kdožkolivěk, žádných osob nevymíňujíce, ani vymlúvajíce.

7. Ale jestliže by kde pán buoh dal nepráty přemoci a poraziti, města, tvrze, hradu dobýt, táhnúce polem nebo polem ležice, kterých kořistí dobýt: aby ten vzatek a ty kořisti sneseny, svedeny, svezeny a na hromadu skladeny byly, kdežby bylo tomu místo ukázáno a jmenováno od starších bud' to mnoho nebo málo; a k tomu aby byli vydáni a voleni starší ze všech obcí, panských, rytířských, městských i robotězuov, aby věrně spásobili, ty věci chu-

dým i bohatým a spravedlivě, jakž na koho sluší, rozdány a rozdeleny byly, aby nizádný sobě nebral, ani co kde zachoval, a to bylo usvědčeno dobrým svědomím: k tomu takovému chtěli by popraviti, k jeho hrdlu i statku, bud' kdož bud', žádných osob nevyjímajíce, jakožto k zloději božímu a obecnému; jakož se jest stalo Achanovi pro čepici dcer královských a pro plášt' neboli jinú smrtí, bud' to kníže, pán, rytíř, nebo panoše, měštěnín, řemeslník nebo sedlák, i žádného nevymlúvajíce, ani k osobám hledíce a zříce, s pomocí boží takovú činiti nad nimi pomstu.

8. Dále sváruov, křikuov a potrhání aby žádných nebylo u vojště, ani mezi námi.

9. Jestli že by kdo koho bil, ranil, ochromil nebo zabil, bud' nad ním pomstěno podle zákona božího, jako pán buoh dopustí, žádného nevymíňujíce ani k osobám zříce.

10. Dále vězte, že kdo by se kolivěk kradl nebo šel, nebo jel, aneb vezl od nás z vojsky, když bychom polem táhli nebo leželi, bez odpuštění starších jmenovaných svrchu a znamení jistého nebude mítí, bud' kníže, pán, rytíř, panoše, měštěnín, řemeslník nebo robotěz, nebo kterýž kolivěk člověk, a byl by dopaden, že chtí k jeho hrdlu i statku popraviti, jakožto nad zlodějem nevěrným, jenž se krade od pře boží

a věrných bratří z vojsky, kdež vojsko bude nebo leží.

II. Také nechcem trpěti mezi sebú nevěrných, neposlušných, lháruov, zlodějuov, kostkařuov, lúpežníkuov, plundrejuov, opilcuov, lajcí, smilníkuov, cizoložníkuov, smilnic i cizoložnic, i všech zjevných hříšníkuov a hříšnic; ty všecky z sebe chceme puditi a honiti, nad nimi popravovati s pomocí trojice svaté vedle zákona božího.

12. Mínit také bratr Žižka i jiní páni, hejtmané, rytíři, panoše, měšťané, řemeslníci i robotězi svrchu psaní a jmenovaní, i všecky obce s pomocí boží a obecní ze všech neřáduov trestati i bíti, trestáním honiti, mrskati, bíti i zabíjeti, stínati, věseti, topiti, páliti i všemi pomstami mstít, kteréž pomsty na zlé slušeji vedle zákona božího, nižádných osob nevyjímajíce ze všech stavuov, mužského i ženského pohlaví.

Tento manifest Žižkova bratrstva jeví znalost lidského srdce, unáší svou silou, zavádí pořádek, poslušnost a kázeň ve vojsku, dbá mravnosti a je stejně spravedlivý ke všem. V něm se zrcadlí povaha Žižkova, jeho zbožnost i přísně mravný husitský duch.

Zásady Žižkova rádu byly přijaty do všech řádů pozdějších, zvláště H o d ě t í n o v a, který je plně provanut lidskostí husitskou. Klademe jej doslovně:

I. Najprvě, aby byli služby boží všichni hejtmané i jich poddaní i jim poručení pilni, a neřáduov žádných aby u vojště nedopustili, aby skrze to pán buoh nebyl rozhněván.

2. Všechny hry neslušné a neřádné aby byly stavovány, a zvláště kostky, karty, koule aby nebyly u vojště dopuštěny; neb z toho dopuštění mnoho zlého pochodí, jakožto zanetbání na vartách a na ponuocích, i jiné škodné věci vojskám a tém osobám, kteréž hrají. Pakli se kto přes to které hry dopustí, takový bude před vojskem v řetěze čtyři dny veden, a úředníku k tomu od nás usazenému deset grošuov musí bez milosti dáti.

3. Všechna láni a nestydatá mluvení aby stála a přestala; pakli kto bude láti a usvědčen bude, takový čtyři dny před vojskem v řetěze choditi musí.

4. Kurevství aby žádného nebylo dopuštěno u vojště, ani před vojskem ani okolo vojska, ale aby takové zlé ženy bez milosti pryč hnány a puzeny byly od rychtáře vojenského; a jestliže by toho rychtář netbal, tehdy buď k němu hledíno jako k neposlušnému. Pakli by se kto dopustil toho zlého, tomu šilink bude dán bez milosti skrze práčata.

5. Jestli že by kto násilé které panně neb paní učinil kdekoli a usvědčen byl, takový bude hrudla zbaven bez milosti.

6. Kostelové a klášterové aby žádní vybijeni nebyli ani vypalováni, leč by bylo rozkázáno hejtmany k tomu zřízenými; a proto vždy aby posvátnými věcmi, jakožto vornáty, kalichy, zvony, kněhami i jinými okrasami kostelními, a zvláště pak Tělem božím, nijakéž nebylo hýbáno ani bráno. Nebo kdož by který kostel vybil, takovému bude ruka uťata; pakli by kdo Tělo boží s puškou, neb který jinú svátost vzal a vysypal, takový bude bez milosti upálen.

7. Jestli že by kdo který oltář zbořil, nebo obrazy v kostelích a v klášteřích zbil, nebo na cestách v slúpích přibité strhal a zkazil, ten hodnú pomstú kázán bude vedle práva vojenského.

8. Na přátelském bude-li kdo bráti jiné věci, nežli pokrm sobě skrovny a koňom obrok, takový bude kázán jako lúpežník.

9. Jestli že by kdo koho bil, ranil nebo zabil, buď nad ním pomstěno dle zákona božího.

10. Jestli že by kdo který svádu u vojště počal, takový bude kázán slušnú pomstú.

11. Jestli že by kdo svú braň na druhého obnažil, takovému bude ruka bez milosti uťata.

12. Jestli že by kdo koho u vojště neb před vojskem skrze svádu zabil, takový bude bez milosti stát.

13. Pěší aby všichni v svých houfích šli, jakž přikázáno hejtmany. Pakli by se kteří vytrhli z svých houfuov bez rozkázání a

vůle pánuov hejtmanuov, takoví budú kázani, jakož na takové slušeti bude.

14. Jízdní aby také nikam nejezdili, ale v svých houfích řádně tálí, tak jakž jim hejtmané rozkází, kterýmž poručeno bude. Pakli by kdo přes to, své vuole požívaje, vytrhl se na kterú stranu a v tom jat byl, anebo který škodu vzal, o takového žádného nechcem státi, ani jím také škod plati. A jiní šlechtici a věrní naši milí též k svým takovým služebníkům se jmíti mají a budú: lečby hejtmané komu kamjeti kázali, takový bez viny bude.

15. Ktož mají napřed v koněberkách jezditi, aby byli vydáni slušným během, aby z houfuov se nerozjízděli. Pakli by kteří z houfuov se vytrhli, aby jim koněberky koně brali a nevracovali zase žádnému až u vojště, a od každého koně aby deset grošuov vzali, žádnému milosti nečiníce, ani odpúštějíce. Též i pěšim aby samostříly brali, jestli že by z houfuov kam bez odpusťení hejtmanuov chodili, a aby jim zase nevracovali až u vojště, když od každého samostříla dadí po pěti groších.

16. Kteří houfově mají a dostane se jim který den za vozy jeti, neb pěšim jíti, aby se žádní nikam nerozjízděli, ani nerozcházel, ale stáli nad vojskem, dokudž se všecko vojsko nepoloží. Pakli by kteří poslušenství toho neučinili, ti budú tak trestáni, jakž hejtmanom vydaným bude rozkázáno

a poručeno; nebo skrze takovú neposlušnost mohla by se hanba i škoda státi, ježto bychme se toho neradi dopustili.

17. Kteremuž vojsku dostane se napřed tažení, aby se druhé nehýbalo, až by první své vozy zřídilo. Pakli by se kto s svými vozy vytrhl a vtrhl v jiné šíky vozy z svého šíku, takový bude kázán obyčejem vojen-ského práva slušnú kázní.

18. Jestli že by kto, bud' jízdný neb pěší, vytrhna se i chtěl sobě zvláště holdovati přes naše přikázání, nebo tu překážeti, kdež naši hejtmané prvé holdovali, takoví budú kázáni s radú naší rady a šlechticuov, kte-rež bychom s sebú jmeli nebo k tomu vy-dali.

19. Pálení žádného aby žádný nečinil, leč by bylo rozkázáno hejtmany našimi k tomu vydanými. A zvláště byl-li by který zámek dobyt, aby nebyl zapalován bez vůle a rozkázání týchž hejtmanuov. Pakli by kto přes to zapálil, takový bez milosti upálen bude.

20. Když bohdá nepřítelé budú na poli v porážce neb na zámku zjímáni, ti všichni aby k naší ruce královské našim hejtma-nom vydání byli.

21. Jestli že by kto s vědomím a dopu-štěním hejtmanuov jeda stranú, vězně které zjímaje přivedl, s tím podle rady naší uči-níme.

22. Jestli že kto zbodl nepřítele na harci,

tomu má ten kuoň býti dán; a ktož by ten kuoň lapil, tomu jedna kopa grošuov dána býti má od toho, ktož onoho zbodl, ač chce a bude chtít ten kuoň jmíti.

23. Bude-li se na koho doptáno, že by jma vězně, na koláči pustil, nebo holdy vy-bíral bez povolení našich hejtmanoř na to vydaných, takoví budú kázáni, jakož na to sluší právem vojenským.

24. K osazení ponuocek v noci okolo vozouov a v branách aby od každého vozu kromě komorních a spižírních po jednom bylo vydáváno; pakli by bylo pilné potřebí, aby bylo více vydáno vedlé rozkázání hejt-manuov; a ktož by zanetbal toho učiniti, ten každý aby dva groše dal pokuty tomu hejtmanu, kterýž ponuocky neb varty osa-zuje.

25. Také jakož jest rozkázáno, jakož vína, piva i jiné potřebné věci do vojsky mají voženy a nošeny býti, příkazujem všem, aby těm, kdož by vozili nebo nosili, nebylo na cestách ani u vojskách bráno, ani kterakžkoli překážíno. Pakli by kto kolivěk jím překazil nebo bral, takový bude kázán, iakož na lúpežníka sluší.

26. Hejtmané kteříž budú jmenováni nad jízdnými a pěšími i k zpravování a kladení vozouov, těch aby všichni poslušni byli, nad kymž budú ustanoveni, a nikterakž se jím neprotivili. ani se s nimi potýkali řečí ani skutkem. Pakli by kto svévolně z poslušen-

ství těch hejtmanuov vytrhna se, chtěl své vuole požívati, nad takovým pomstíno bude tak, že se jím jiní kázati budú.

27. Chcem tomu, aby žádný písářom vojenským nepřekážel, ani na ně kto kterým právem sahal: lečby v čem nešlechetném shledán byl, to aby před se hejtmané vzeli a v to nahledli.

28. Kterýž by koli písář vojenský byl usazen od kterého koli pána nebo hejtmana, nebo od měst, času vojenského, nebo bojovního, kdyžby žoldnérem žold vydáván byl, ten aby jměl od kopy jeden groš, buďto že by placeno bylo na poli neb na hradě, nebo na městě, nebo na kterékoli posádce, neb při obležení některého; v tom aby mu i žádný odporem nebyl, dokudž by ta válka stála: kromě kdyžby placeny byly škody, od těch aby nic nebral, neb k tomu práva žádného nemá, vožby se škod dotýkalo.

29. Při bituncích kterých koli má písář vojenský seděti a s hejtmany to děliti, a vedle nich v tom má jmíti, totižto od kopy každé po 1 groši; a též i od holduov má jmíti po 1 gr.

30. Když by který žoldnéř, vezma řádné odpuštění z přičin hodných, postavil místo sebe jiného pacholka hodného: ten kterýž odjítí má, aby dal písáři zápisného 1 gr., a nový žoldnéř přistupuje, aby dal puol groše.

31. Každý setník, neho padesátník, nebo rotymajstr, kteréž by kolivék pod sebú jměl,

ten aby před písáře všechny přivedl, kdyžby jím jměl žold dáván býti; a tu všeliký neb každý desátník, aby své dráhy před písářem osobně okázal i kdyžby ponuocký neb varty osazovány jměly býti. Pakli by kdo písáři toho odporem byl, má býti kázán od hejtmanuov jako neposlušný.

32. Písář vojenský má zbroj a samostřily ohledovati vždy jednú v měsíci, aby byli tak nalezeni, jakž sú vyšli. Pakli by kdo tomu odpíral, k tomu má hledíno býti jako k neposlušnému.

33. Na tažení, na pícování, nebo kdežkolivék na potkání, kdežto silnější houf neb rota mdlejší rotu postihne neb potká, aby silnější mdlejším nebrali a nikterakž nepřekáželi, ale u pokoji nechali. Pakli by přes toto rozkázání kteříkoli silnější mdlejším co pobrali neb překazili, takoví budú kázání jako lúpežníci.

34. Kdež se již vojska položí, aby žádný doluov, jímž hebauf říkají, nekopal ani dělal; neb takový proto kázán bude.

35. Vcelám aby žádný nepřekážel ani vybíral, nebo takovým nebude odpuštěno.

36. Když vojska lehnú, a že by v noci vzhuoru bylo trúbeno nebo voláno, aby každý s svú braní na plac běžel a nikam jinam. Pakli by nepřítelé kde k vozům připlnuli, tehdy se tam mají obrátití.

37. Mezi vozy aby opatrн a s pilnosti

ohně nítili a páli, tak aby se žádnému škoda nestala a nedála.

38. Kdežkolivěk, buďto na přátelském neb na nepřátelském, kdež se ženy s uzly a s šaty vynesú a na nich i při nich sednú, aby jimi žádný nehýbal, ani tém ženám co bral, ani jich přehledoval. Pakli jim přes to kdo bráti bude, takový bude kázán jako jiný lúpežník.

39. Jestli že jsú mezi kterými pány, rytíři, zemany, šlechtici nebo městy, neb kteřímžkoli, která záští, kyslosti nebo nelibosti, kterakž kolivěk, buďto prýe před tímto polem, anebo nyní na poli vzniklé a povstale: ty všecky aby přestaly, a nebyly od žádného na tom poli zdvihány a vzpomínány, ani které pomsty o to činěny, až domuov s pole vrácení; aby bylo-li by kde potřebí, buďto na harci neb u šturmů, aby sobě takoví a všichni jiní vespolek pomáhali, takových kyslostí a záští zlým nikterakž nevpomínajíce. Pakli by kdo přes toto naše přikázání usvědčen byl, takový bude kázán právem vojenským.

40. O mlýných přikazujem, aby žádného nepálili, nebořili ani kazili, ani kterých mlýnských žezeb brali, tak aby ku potřebě našich vojsk mohlo mleno být. Pakli by kdo proti tomu učinil, budeť ſemu bez milosti ruka utáta. Též také jinde ve dvořích neb chalupách, zvláště v přátelských, aby žádných zámkův, řetězův, neb jiných žezeb

kterýchž kolivěk, jakožto šínuov s kol neb hřebíkuov z bran nesbíjeli neb nevybíjeli a nebrali.

41. Kdež se táhne po nepřátelském, aby takové nekřesťanské záhuby se chudým lidem nedály, ani překážno bylo; chalup aby nevybíjeli, dobytka ani koní aby jím nezajímalí, ani ven z vojska nevodili; a žen ovšem aby na vždy nechali, jim neprekážejíc. Také kdež se vojsko klade, aby chalup a dvorův lidem netrhali ani bořili a takových nekřesťanských záhub aby nad lidmi nečinili.

42. Komuž by který kuoň utekl jízdný, buďto na poli neb kdežkoli, ten kuoň ktož bude moci lapiti, aby lapis, a ktož jej polapí, tomu buď jeden groš dán, a od vozníka puol groše.

43. Rybníkuov malých ani velikých, ani také haltěruov žádný aby nekopal, ani také v nich lovil, ani jich spůštěl, leč by komu hejtmané rozkázali.

44. Pití před vojskem at' jsú ſenkována a osobami od hejtmanův na to zřízenými at' jsú sazena; a netoliko pití, ale i chléb buď sazen, i jiné potřeby, jakožto obrok koňský, tak aby se všem spravedlivé dálo.

45. Jestli že by se kto toho dopustil aneb přes to učinil což se tuto nahoře vypisuje a na těch (vězech) chudým lidem překážel, aneb ty věci bral a sobě schoval, aneb krčmářom zastavoval, dával, prodával aneb

komu jinému: takový i ti, ktožby od nich co kupovali neb přijímal, pro to budú treštáni jako lúpežníci.

46. U každého vozu aby byla dva vozataje a aby jměli lebku a pavézu; a pod vozem aby bylo prkno a řetěz. A při každém vozu aby byla jedna hákovnice se vši připravů, a dvě sekýře, dvě lopatě, dvě kratci, dvě motyce, dva rýče a taras s berlú, a jedno kopí s hákem a s proporečkem.

47. Aby před každým řadem vozouov, když se táhne, šli s motykami, kratcemi, rajči, lopatami a s sekýrami, bvlo-li by kde cest potřebí opravovati; a odtud aby neodcházel, pod vsazením do řetězuov za tři dny.

XI.

Žižkovo vojenské zřízení.

Ani nadšení ani hrdinství bylo by nestačilo Čechům k zdolání nepřitele mnohem silnějšího a lépe k boji vypraveného, kdyby nebylo ducha Žižkova, který využil veškerých sil k založení neodolatelné moci českých zbraní a učinil tak husitské idee světodějnými.

Žižka obrátil dosavadní vojenská pravidla na ruby, změnil celou středověkou válečnou taktiku. Dle obyčeje středověkých feudálních řádů rozhodovala obrněná těžká jízda, kladla se váha na počet vojska. U husitů stala se pěchota hlavním činitelem při obraně i útoku, opírala se

o řady vozů, byla podporována střelbou. Při této taktice byly nejdůležitější bojovné vozy s pěším lidem, k nim šikovaným, jízda měla úkol podřadný. Umělými pohyby, rychlými pochody a využitím terénu zahánil Žižka nepřitele s pole. Pohyblivým vozovým šikem a střelbou z děl při útoku i obraně projevili husité přímo geniální taktiku.

Umělé a podvuhodné obraty dávaly vojsku zřejmou převahu nad nepřitelem sebe silnějším. Všecky části vzájemně se doplňovaly, konaly přesně vyměřený úkol, v pravý čas bylo všecko na místě a převaha nad nepřitelem vždy jista. Mimo to nadšené vojsko husitské nesloužilo za žold, ale z přesvědčení, bojovalo za myšlenku a rádo za ni dalo i život. Jeho sebedřívě živilo náboženské vzplanutí, oddanost k vůdci — a tak se stalo pravým divem v tehdejším světě, překvapovalo svými výsledky.

Žižkův vozový šik, připravený k boji, obvykle na návrší, nutil útočící rytíře v těžkém brnění, aby sesedli s koní a útočili pěšky. Brnění jím překáželo, husitská střelba rozrazila jejich šik a když přece se prodrali k vozům, bily je cepy, sudlice, kopí. Jak nastal zmatek v řadách nepřitele, vynadla husitská záloha výpadní branou a dovršila vítězství. Bylo třeba ovšem taktického důmyslu, aby se k výpadu zvolila pravá chvíle.

Vojenský řád Žižkův, vydaný v polovici září r. 1423, má II »kusů«, o zřízení vojska a způsobu boje napovídá i husitská píseň:

Kdož jste boží bojovníci — a zákona jeho — prostež od boha pomoci — a doufejtež v něho — že konečně s ním — vždycky zvítězíte!

Ten Pán velí se nebáti — záhubců tělesných; — velíť i život ztratiti — pro lásku bližních svých — protož posilňte — zmužte srdeči svých!

Kristus vám za škody stojí — stokrát víc slibuje — pakli kdo proň život složí — věčný míti bude: — blaze každému — kdož na pravdě sejde!

Protož, střelci, kopiníci — řádu rytířského — sudličníci a cepníci — lidu rozličného — pomnětež všichni — na Pána štědrého! Nepřátel se nelekejte — na množství nehleděte; — Pána svého v srdci mějte — proň a s ním bojujte; — a před nepřáteli — neutíkejte!

Dávno Čechové říkali — a přísloví měli — že podle dobrého pána — dobrá jízda bývá — s nímž věrný sluha — rytířství dobývá.

Vy pakosti a drabanti — na duše pomněte — pro lakovství a loupeže — životů netraťte — a na kořistech — se nezastavujte!

Heslo všichni pamatujte, kteréž vám vydáno — svých hejtmanů pozorujte — retnuj druh druhého — hlediž a drž se — každý šiku svého!

A s tím vesele vzkřikněte — řkouc: »Na ně, hrr na ně!« zbraň svou rukama chutnejte! — »Bůh náš pán!« vzkřikněte — bijte, zabijte — žádného neživte!

Žižkovo vojenské zřízení nekladlo váhy na počet vojska, ale hledělo k výcviku, žezezné kázní.

Již ve věku klasickém i ve středověku užívalo se vozů ve vojsku. Důmyslně jich užil princ Filip Flanderský r. 1364 v bitvě u Monsu. Za zády vojska srazil vozy do tří řad, aby nepřítel nevpadl do zadu. Také anglický král Eduard III. v bitvě u Crecy r. 1346 zavřel se proti přesile Francouzů ve vozové ohradě. Z ní vypouštěl zástup jízdy, až porazil francouzskou přesilu. Také Němci u Tannenberka užili vozové ohrady, jak zapsal polský dějepisec Dlugoš o bitvě mezi německými křížovníky a Poláky 15. července roku 1410.

V Čechách byly válečné vozy známy již od počátku XV. věku. Hájek z Hodětína, podkomoří krále Václava, napsal r. 1413 poučení vojenské, v němž se o nich zmiňuje. Není vyloučeno, že snad i Žižka jako dvořan a bojovník krále Václava spolupracoval na onom spise.*)

Všecky staré paměti — i německé — souhlasně svědčí, že vynálezcem vítězné vozové hradby husitské byl Jan Žižka. Tím se stali Čechové ve válečnictví mistry Evropy. Poláci se u nich

*) V. V. Toman v »Husitském válečnictví« dokazuje, že rád Hodětíňů byl napsán po válkách husitských (str. 31.).

vyučili pořádání vozů a najímali potom Čechy do svých vojenských služeb, až se koncem XV. věku stalo pořekadlem: »Co Polák, to pán, co Čech, to hejtman«. Ještě polský bohatýr Žolkiewski v bitvě s Turky 7. října r. 1620 na poli Cercorském ohradil se s hrstkou svých vojínů vozovým táborem a slavně padl. Šikování vozů se po smrti Žižkově více zdokonalovalo, znamenitý válečník rytíř Václav z Čenova napsal koncem XV. věku nejlepší spis o šikování vozů.

Když táhlo vojsko proti nepříteli, uzavřeno v šiku, jely vozy dle polohy kraje v jedné nebo více řadách vedle sebe. Proti nepříteli, který měl silnou jízdu, jako Uhři nebo čeští »zelezní rytíři«, táhly vozy obyčejně ve čtyřech řadách. Obě krajní řady byly napřed i vzadu o tolik delší, kolik bylo třeba, aby se jimi mohl tábor udržet proti nepříteli. Někdy témito prodlouženými řadami byly obklíčeny části nepřátelského vojska a mezi vozy porubány.

Vůz bojovný byl těžký a dobře kovaný, se zdviženou oji. Zevně proti nepříteli byl opatřen dvěma prkny, houžví spojenými, aby nepřítel nemohl vyskočiti na kolo. Jiné prkno pod vozem mělo otvory, jimiž stříleli střelci z kuší, ležice na zemi. Na voze byl i taras s berlou čili veliký štít s opěradlem, který se stavěl při táboreni mezi vozy. Děrou v tarasu stříleli kušaři. Z čelných vozů šikových dávali velitelé korouhví známení, jak se mají vozy řaditi.

Při čtyřech řadách vozů měl pohyblivý vozový šik tři ulice, prostřední byla nejširší a v ní

jely vozy s nákladem, pící, se sestrami a práchaty. Tam postupoval i oddíl jízdy, byla hrubá střelba a ostatní ruměj. V délce 1 km bylo na devadesát vozů. Šik vozový o šesti řadách míval mezi dvěma prostředními prostranný »plac«, obklopený 50 vozy. Krajní řady měly po 100 vozích.

V tábore měly ulice brány a vyňal-li se vůz, vznikla ulice příční. Mimo střední plac byl i ž přední a zadní.

Vojsko na pochodu při 8 tisících mužích mělo 3 houfy pěchoty, 400 mužů jízdy, 60 pušek, 180 vozů bojovných a 120 placných. Na středním place byl stan velitele s praporem (Žižka měl na praporu zlatý kalich v červeném poli), při něm byla archa a kněží. Žižka měl svého písáre. Děje se zmínka o Laudátovi z Časlavě, že psal listy Žižkovy. Písář také dělil kořist a prohlížel samostříly. Žižkovi kněží byli oholeni, s pleší a sloužili v komži na rozdíl od kněží táborských, kteří byli bradatí, bez pleše a bez ornátu (říkali jim »ševci« jako zase Tábori se posmívali Žižkovým »pláteníci«). Také tam bývala pokladna (kád), shromaždiště spízovníků, mostařů a j. Na vedlejším place byl kat se šibenici, jinde jateční dobytek.

K 10 vozům patřilo 20 střelců s ručnicemi, 50 samostřelců, 40 cepníků, 40 sudličníků, 20 práchat, 20 vozatajů a 1 desátník. Nad 50 vozy byli padesátníci, nad sto setníci. Rotu o sto mužích vedl rotmistr.

Na každém voze bylo kopí s praporečkem, hák, v koši kamení, pět samostřílů, 4 hákovnice,

dvě kopy šípů, dvě kopy kulí, dvě sekery, lopaty a kratce (motyky). Důležité byly praporce na předních a nárožních vozích. Dle nich se vozatajové řídili při zavírce.

Ponůcky chodily mezi šikem vozovým a táborskými ohni. Když se troubilo v noci na poplach, spěchal každý ke svému houfu. Ráno na první troubení se krmilo, na druhé zapřahalo, na třetí sedlalo.

V krajních ulicích mezi vozy táhla pěchota a venku před vozy jízdní houfy, dokud jich nepřítel nedonutil hledati útočiště mezi vozy. Vpředu a vzadu byli harcovníci, honci, ztracenici, koněberkové pěší i jízdní s polní střelbou.

Když nepřítel dotíral, našel vůdce vhodné místo, zavřel přední i zadní část vozové hradby. Voda, stráň, les v pozadí rozhodly o tvaru hradby. Hradba se utvořila jednou nebo dvěma řadami vozů, měla několik bran, jak potřeba kázala. Dle zprávy Balbínovy uměli Čechové na dané znamení sestavit a rozložit vozy na způsob nejrozmanitější, že někdy tvořily písmeno U, jindy C, jindy E nebo F, také zhusta měly podobu písmene O.

K postupu se troubilo, k zastavení se bubnovalo. Praporečky na vozích dávaly následujícím vozům znamení. Praporky byly do špice, různých barev a připevňovaly se na ratišti. Vše se konalo s klidem, bez přenáhlení, ale jistě.

V táboře, uchystaném k obraně, vypřáhli se koně, oje vozů zastrčily se do vozů předchozích a houžvemi a řetězy spojily se vozy sousední

»kolo na kolo«, že se dotýkaly. Vozatajové měli těžký úkol, aby na dané znamení rychle sestavili potřebný obrazec. Právě tím však nejvíce udiovavali cizince. Šik se otáčel, když se otočily celé řady vozové.

Vojska se shromažďovala a šikovala na place ve vnitřních řadách vozů. Mezi vozy, někdy i zevně, stavěla se polní střelba. Stráž stála okolo celého tábora, nedopouštějíc, aby se jinudy vcházelo a vycházelo nežli branami, ponechanými pro výpady a výjezdy. Bez hesla nebyl nikdo vpuštěn do tábora. Brány se zavíraly několika tarasy, opřenými berlami.

Na vozích zaujali místa střelci při hrubé střelbě, za nimi byl houfec s hákovnicemi, cepy a háky.

V první zavírce stálo připraveno 10 jízdeckých rot ve dvojřadí. Každá rota pod svou korouhví měla 100 koní, všecky tvořily zálohu.

Někdy se ohradil tábor před vozy také příkopy a násypy. Vykopaná země se vyhazovala k vozům a opevnila se plotem z trní.

Mimo vozy bojovné byly uvnitř též vozy pícní a komorní, bezpochyby kryté plachtami. Někdy se užilo i pícních vozů k obraně. Tak na ústupu z Uher dal na nich Žižka umístiti těžkou střelbu a u Malešova pícní vozy, naplněné kamením, byly spuštěny s vrchu do šiků Pražanů.

Těžký vůz bojovný byl na vnější straně obrnen dvěma až třemi prkny, která visela s bidla do půl kol. S vnitřní strany byl vůz otevřen, aby byl snadný přístup.